

Sayı :

**GAZETECİLER CEMİYETİNİN
"BASININ KENDİ KENDİSİNİ KONTROLÜ"
KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ**

Basının kendi kendisini kontrolü, bizzat basın tarafından organize edilecek olursa basına özgün bir kişilik ve yetkin bir saygı kazandıracığı için yararlı sonuçlar verebilecektir.

Ancak bu organizasyonun ceza yaptırımları fazla olursa ümit edilen kişiliğin doğması, saygınlık verecek desteğin sağlanması mümkün olamaz. Bizce cezadan çok güçsüz kılma, terzil ve teşhir etme yetkisiyle yetinilmelidir.

Bu konuda kesin bir yargıya varmadan önce belli başlı uygulamaları incelemekte yarar görülmektedir.

Basın Ahlak İlkelerinin saptanmasında
ve kendi kendini denetiminde amaç

Gerek Türkiyede, gerek dünyada özellikle II. Dünya Savaşından sonra basının uyması gereken meslek kurallarının saptanması ve bu kurallara uygunluğun basın tarafından kendi içinde denetlenmesi yolunda gelişimler olmuştur. Belirtilen gelişimler, İtalyan faşizminin ve Alman nazizminin ortaya koyduğu örneklerin, batı dünyasında tekrarlanmasını engellemek, basın hürriyetini korumak amacıyla yönelmişlerdir. Yeni basın özgürlüğünü sağlamak için basının kendi meslek kurallarını saptanması yoluna gidilmiştir. Gerçekten, basının sahip olduğu hakları kötüye kullanması, sorumluluk duygusu ve bilinciyle hareket etmemesi, siyasal iktidarlarda zaman zaman tepki yaratmakta ve basın hürriyetinin sınırlandırılmasına yönelik tedbirlerin alınması düşüncesi yanlış olarak doğmaktadır. Devletin basına müdahalesini önlemek için, basının kişiliğini koruyacak ilkelerin saptanması ve bu ilkelere uygun hareketin, yine basının oluşturacağı organlarla denetlenmesi düşünülmüştür.

Belirtilen düşünceyle hareket eden ilk ülke 1920 yıllarına kadar uzanan çalışmalarında İsviçredir. Fakat, II. Dünya savaşından sonra en sistemli ve etkin "Basın Konsey"ini oluşturan İngiltere olmuştur. (Press Concil)

Basının uyması gereken ilkelerin saptanması, Uluslararası bir sorun olarak ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler, 1952 yılında bu konuda bir yasa tasarısı hazırlanmış, fakat uygulamaya geçirilememiştir. 1954 yılında, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) "Gazetecilerin Görevleri Bildirisini" Bourdeaux toplantısında kabul etmiştir. Bu bildiriye uygun birçok "Meslek Yasası" da değişik ülkelerde kabul edilmiştir.

Meslek Yasalarında kabul edilen ilkelerin başlıcaları şunlardır:

- a) Gerçeğe aykırı yayın yapmamak,
- b) Eleştirmek, haber vermek hakkını savunmak,
- c) Kişi Şeref ve haysiyetine saldırı niteliğinde yayın yapmamak,
- d) İnanılır kaynaklardan alınan veya geçerli belgelere dayanan haberleri yayınlamak, gerekli inceleme ve bilgiye dayanmayan haberleri yayınlamak,
- e) Hukuken ve ahlâken kabul edilmeyen usullerle belge ve haber sağlamaya yönelmemek,

Sayı :

-2-

- f) "Meslek Sırrı" ilkelerine uygun davranmak, özel olarak verilen bilgilerin kaynağını açıklamamak,
- g) Müstehcen neşriyattan kaçınmak,
- h) Özel hayatın sınırlarını aşan, tecavüz teşkil eden yayınlar yapmamak,
- i) İlanları, ilân olduğunun belirtilmesi suretiyle yayınlamak
- k) Haklı cevap ve tekzipleri zamanında ve usulüne uygun olarak yayınlamak
- l) Devletin üstün çıkarlarının korunmasına yönelik titizliğin gösterilmesi suretiyle yayın yapmak,
- m) Suç kışkırtıcılığından, suçun övülmesinden kaçınmak.

Hemen belirtmek gerekir ki yukarıda sayılan ilkeler her zaman tartışmaya açık bulunmaktadır.

Çünkü, kişi, fotoğrafının gazetede basılmasını dahi şeref ve haysiyetine yönelik bir saldırı gibi veya çok önemli bir belgenin yayınlanmasını ahlaken yada hukuken mahzurlu görebilir. Hukuk kuralları veya yasalar bazı durumlarda konuya daha objektif bir açıdan yaklaşabilir. Örneğin özel hayatın korunmasında, söz konusu edilen kişinin özel hayatının sır olmaktan çıktığı durumlar veya kişinin kamuya açılması durumundaki yayınlar, basın normal ve zorunlu görevi olarak belirlenebilir (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 12/7/1974 gün ve 6768/4663 sayılı, 12/7/1974 gün ve 8479/4662 sayılı, 21/12/1973 gün ve 812 sayılı, 27/11/1969 gün ve 4251/4171 sayılı kararları)

Bugün demokrasi ile yönetilen ülkelerde yayın organları bu prensipleri benimsemelerine rağmen zaman zaman istemeyerek ve tartışılır biçimde yayın yapmaktadırlar.

Hemen yakın zamandan bir örnek vermeyi yararlı görmekteyiz. Ünlü Daily Mirror Gazetesi Prens Charles'ın sevgilisi Diana ile bir geceyi beraber geçirdiğini iddia etmekte, Karaliyet ise bunun gerçeğe aykırı olduğunu söylemektedir. Kurallar katı olarak uygulanırsa, bir bakıma hiç bir haberin yazılmaması gibi bir durumla karşı karşı kalınma tehlikesi her zaman için mevcuttur.

Yine müstehcenlik kavramı da toplumlara göre değişkenlik göstermektedir. Demokratik ülkelerde müstehcenlik, pornografi denilen bir sanat haline dönüşmüştür. O ülkelerde müstehcenlik; çirkinlik ve iğrençlikle tanımlanmaktadır. Ki bunun sonucu olarak pek çok dergi ve gazetede bazı kişilerin ölçüsüne göre müstehcen sayılabilecek yayınları kolaylıkla yapabilmektedirler.

Özetlendiği kadariyle basının görevleri ve uyması gereken ilkeler sadece sınırlayıcı nitelikte olmayıp aynı zamanda basın mesleğinin ve haklarının gelişmesine yardımcı olmak amacına da yöneliktir. Diğer bir deyişle basının görevleri özetle şunlardır:

- a) Basın Kurallarına aykırı yayınlardan kaçınmak ve böylece siyasal iktidarların basın hürriyetini engelleyip, sınırlandırmasına meydan vermemek.
- b) Basın mesleğinin oluşması basının haklarını garanti altına alıcı tedbirleri almak; basın görevinin yerine getirilmesi için zorunlu görülen hususların savunusunu yapmak.

Salt basındaki kötüye kullanışları cezalandırmaya yönelik bulunan ve basın mesleğinin haklarını koruyup güvencesini ve gelişmesini sağlamaya dönük olmayan uygulamanın başarı sağlayamayacağı Türkiye'deki uygulama ile ortaya çıkmıştır.

Basının kendi kendisini kontrol organları

Basının görevlerinin saptanmasına yönelik kurallar önce basının toplumdaki saygınlığının korunmasına, sonra da kontrol organlarının saygın ve yetkili bir biçimde oluşturulmasına bağlıdır.

"Dünyadaki ve ülkemizdeki uygulamalar açısından bu organların geneldeki görünüşleri şöyledir:

A-Kanunla kurulan, girilmesi zorunlu olan "Basın Odaları" türü

B-Basının kendi isteğiyle kurduğu denetim organları, Basın Konseyleri

A-ZORUNLULUK SİSTEMİ:ni demokratik ülkeler içinde uygulayan tek ülke İtalya'dır. Gerçekten, 3.Şubat 1963 tarihli ve 69 sayılı "Gazetecilik Mesleğinin Düzenlenmesi" ile ilgili 69 sayılı yasa, basın mesleğinde çalışabilmeyi, Basın Levhasına kayıtlı olma ve Basın Örgütüne bağlı bulunma koşuluyla kabul etmektedir. Yasa, "bölgesel", "bölgeler arası" ve "Ulusal" örgütler oluşturmuştur. Bu örgütlerin organları seçime ve belirlenen adaylar arasından oluşturulmaktadır. Yasa, basın mesleğinde çalıştırılanların ne gibi şartlara haiz olması gerektiğini ve uymaları gereken basın mesleğinin ilkelerini de belirlemektedir. Bu ilkelere aykırılık " meslekten men'e " kadar varan müeyyidelere sahiptir.

Genellikle, İtalyan sistemi, faşist dönemin bir kalıntısı olarak kabul edilmektedir. Gerçekten, İtalyan faşist yönetimi 1926 ve 1928 yıllarında çıkarıldığı yasalarla, gazetecilik yapabilmeyi Odalara kaydolmaya bağlı tutmuş ve Faşist Partisi'nin uygun görmediği kişilerin Oda'lara kaydını yaptırmayarak meslek icra etmelerini engellemiştir. Faşizmin yıkılışından sonra söz konusu sistem değiştirilmekle beraber, temelde Basın Oda'sı ve Basın Levhasına kayıtlı olmak usulü yine de devam ettirilmiştir. İtalyan hukukçularının büyük bir kısmı, söz konusu sistemin Anayasanın "Basın Hürriyeti" sistemine aykırı bulmakta, ayrıca "Çalışma Hürriyeti" ile "Örgütlenme Hürriyeti" nin de zedelendiğini ileri sürmektedir. Nitekim, İtalyan Anayasa Mahkemesi Yasayı tünden olmakla birlikte birçok maddelerini iptal etmiştir. Mecburilik Sisteminin, demokratik Batı dünyasına bağlı, Avrupa Konseyi Üyesi ülkeler içinde bir tek İtalya da uygulandığına dikkati çekmek isteriz. Bu sistem, genellikle "tek partili" faşist ve komünist ülkelerde uygulanmaktadır. Gütülen amaç da otoriter devletin resmi ideolojisi ile bağdaşmayan görüşlerin, kamu oyuna duyurulabilmesini engellemektir. Demokrasiler ise, tüm görüşlere açık, çoğulcu nitelikte oldukları için "mecburilik sistemi" uygun görülmemektedir. Demokratik sistemler içinde, siyasal partilerin "basın odalarına" egemen olmak için, politik oyunları gelişmeleri böylece basına etken ve hatta egemen olabilme yollarını arayabilecekleri bunun ise demokratik hayatın zedeleneceği sonucunu doğurabileceği belirtilmektedir.

Sayı :

-4-

Basın mesleğinin icrasını "Barolar", "Tabip Odaları" gibi "oda" sistemine dönüştürmenin, görülen fonksiyonun niteliği açısından uygun olmayacağı Türkiye de de genellikle kabul edilmektedir. Gazeteciler Cemiyeti, Basın Enstitüsü, Ekonomik ve Sosyal Konferanslar Heyeti tarafından 1969 yılında düzenlenen Seminer'de, bu konuda görüş birliğine varılmıştır. Mecburilik sisteminin, bir otorite sağlayabileceği ve ilkelere uygunluk koşuluna aykırı fiilleri etken bir biçimde cezalandırabileceği kabul edilmekle beraber, basın üzerinde siyasal baskılar yaratabilecek bu sistemin faydadan çok zarar getireceği, zararının faydasına oranla çok daha büyük olduğu savunulan ve ortak olan görüşlerdir.

Nitekim Türkiye'de 1939 yılında çıkarılan yasa ile kurulan Basın Birliği bu konudaki tek ve politik amaçlara yönelik örnek olarak kalmıştır.

Türkiyeyi, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon merkezlerine bağlı beş bölgeye ayırarak gerçekte yarı resmi, uygulamada tam resmi bir Gazeteciler Barosu veya Odası" gibi çalışması öngörülen örgüt bazı eski gazetecilere göre yönetim kurulu seçimlerinin iktidara karşı bir grup tarafından kazanılması üzerine aynı gün çıkarılan (Haziran 1946) bir maddelik bir kanunla, bazılarında göre de demokrasiye geçiş hazırlıkları kapsamında dağıtılmıştır.

B-İHTİYARLIK SİSTEMİ demokratik ülkelerde, değişik biçimlerde uygulanan sistemdir. Nasıl "sendikalar", basın cemiyetleri" ihtiyari nitelikte ise basın kurallarına uygunluğu denetleyerek örgütlenmenin de, basının kendi bilinç ve sorumluluğu ile oluşturması ve ihtiyari nitelikte bulunması savunulmaktadır.

İhtiyari örgütler, gerek fonksiyonları, gerek yönetim biçimleri açısından farklı olabilmektedir.

Bazı basın örgütleri, salt gazetecilerden teşekkül ederken, bazılarında basın dışından gelen yöneticilere de olanak tanınmaktadır. Örneğin Alman sisteminde, basın dışı temsilciler de yönetimde görev alabilmektedirler. Amaçlar ve görevler açısından da, Basın Konseyleri iki türlü olmaktadır. Bazıları, "basın meslek kurallarının" ihlal edenleri cezalandırmağa yönelik faaliyet göstermekte adeta bir tür "özel disiplin yargılaması" organı olarak çalışmaktadır. Bunlar sadece "basın şeref divanları" olarak fonksiyon görmektedirler.

Buna karşılık, bazı örgütler, "şeref divanı" görevi dışında basın hürriyetinin ve basın mesleğinin gelişip, yerleşmesi açısından gerekli çalışmalarını yapmakla, siyasal iktidarlara bu konularda önerilerde bulunmakla, mahkemelerde bilirkişilik yapmakla, basını temsil etmekle de görevli tutulmaktadır.

Bu kuruluşlar basınla ilgili hemen her konuda devlet organlarına muhtar olmakta ve böylece basın bir yandan kendisini kontrol ederken, devlet de keyfîlik sisteminden ayrılmaktadır. O kadar ki bazı ülkelerde tüm kitle iletişim organlarının çalışma düzenleri dahi bu kuruluşların önerileri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Daha açık bir deyimle basın kendisini kontrol altında alırken devlet de kendisini basına karşı kontrol altında tutmaktadır. İhtiyari kuruluşlar, mecburi ve yasayla kurulmuş olmadığı için tepkiyle karşılanmamakta, basın kurallarının teessüsü, basının himayesi, gelişiminin sağlanması, basının içinde bulunduğu sorunların çözümü yönünden, basın mensuplarının ortak hareketi sağlayabilmektedir.

Basında örgütlenme konusunda, Alman ve İngiliz sistemlerini, en etkin ve gelişmiş düzenlemeler olarak örnek gösterebiliriz:

Alman Basın Konseyi (Deutscher Presserat) 1956 yılında Alman Gazete Sahipleri Birliği, Alman Dergi Sahipleri Birliği, Alman Gazeteciler Birliği tarafından kurulmuştur. Dernek halinde çalışan Konsey yirmi kişilik bir yönetim kurulu tarafından idare edilir. Bunların on tanesi gazete ve dergi sahipleri, on tanesi de basında çalışanlar tarafından seçilir. Üyeler arasında tam bir eşitlik vardır. Görevlerini yaparken hiç bir kuruluşa bağımlı değildirler ve güvenceleri vardır. Konseyin görevleri üç ana bölüme ayrılır:

A- Basın özgürlüğünün korunmasına yönelik görevler. Bu görevler, özellikle "tekelleşmeyi önlemek", siyasal baskıları engellemek konusundadır.

B- Basın hürriyetinin suistimalini önlemek. Bu konuda konsey, belirli yayınların yapılmasını saptamak, belirli olaylar konusunda davranışın belirlenmesini belirtmek gibi görevler yapmaktadır. Yani kural koyucu ve müeyyide uygulayıcı bir fonksiyon görmektedir.

C- Basını siyasal iktidara ve kamuya karşı temsil etmek. Konsey üç ayda bir toplanmakta ve aldığı kararlar, Konsey Genel Sekreteri tarafından uygulanmaktadır. Konsey toplantıları gizli ve kapalıdır. Sadece bir kişi veya kuruluş hakkında karar alınacaksa, o kişi ve kuruluşun toplantıda bulunmak ve görüşünü belirtmek hakkı vardır.

Konsey, bir konuyu kendiliğinden ele alabileceği gibi, şikayet üzerine de soruna eğilebilir. Sonuçta, "tavsiye", "kınama", "değerlendirme" kararları alınabilir. Kural olarak, kararlar aleyhine kanun yoluna gidilemez. İlgili ise konunun bir kez daha görüşülmesini isteyebilir.

Konseyin, kınama dışında bir ceza verme yetkisi yoktur. Sadece aldığı kararlar basın yoluyla açıklanır. Konseye delil olmak mecburiyeti yoktur. Alman basın konseyi (deutscher presserat) hakkında şu bilgilerin de verilmesinde yarar görmekteyiz:

Basın Konseyininin ayrıntılı faaliyetleri şunlardır:

-Herhangibir gazete, mecmua veya basın ajansı hakkında yapılan şikayetleri incelemek ve şikayetlerin haklı olması halinde ihtarda bulunmak.

-Alman basınındaki aksaklıkları tespit etmek ve bunların ortadan kaldırılması için etkili olmak.

-Basın organlarının haber kaynaklarına serbest bir şekilde erişebilmeleri için etkili olmak.

-Basının sorunları için hükümet, devlet daireleri ile Alman kanunoyu nezdinde gerektiğinde tavsiyelerde bulunmak.

Merkezi Bonn'da olan Alman Basın Konseyi'nin statüsüne göre 20 üyesi bulunuyor. Bir derrick halinde çalışan Basın Konseyinin üyeleri aşağıdaki kuruluşlar tarafından ismen seçilir.

- Federal Alman Gazete Sahipleri Birliği
- Federal Alman Mecma Sahipleri Birliği
- Federal Alman Gazeteciler Birliği
- Baskı ve Kağıt Sendikası

Konseyin 10 üyesi nasirler tarafından, diğer 10 üyesi ise gazeteciler tarafından seçildiğinden Konseyde her iki taraf eşit şartlar içinde bulunmaktadır. Üyelik iki yıllık bir süre için olup herkesin tekrar seçilme hakkı vardır.

Konsey her üç ayda bir toplanarak hazırlanan gündemi görüşür. Konsey üyeleri ayrıca Almanya'da basınla ilgili beş kişiye de üyelik verebilir.

Konsey üyeleri arasından kurulan bir komisyon özellikle şikayetleri eler alır. Bu komisyona herkes herhangi bir gazete veya mecmuade çıkan haberle ilgili olarak şikayette bulunabilir. Komisyonun 10 üyesi konseye mensup olup, başkan tarafsız biri olarak konsey dışından seçilir. Komisyon tarafların anlaşabilmesi için tavsiyelerde bulunur. Gerektiğinde gazetenin tezip yayınlaması için etkili olmaya çalışır. Komisyonun kararları kamu oyuna açıklanır. Komisyonun Başkanlığını halen Hamburg Eyalet Yüksek Mahkemesi Başkanı Hakim Manfred Engelschall yapmaktadır. 1979 yılında yapılan altı oturumunda 50 şikayet ele alındı. Bunların 43'ü sebepsiz olduğundan reddedildi.

7 şikayet ile ilgili olarak basın organlarına itharda bulunuldu. Kamucyuna duyurulan yedi ihtar Bild, Stern, Frankfurter, Rundschau, Quick, Handelsblatt, Offenburger Tageblatt ile Yps Mecmuasına yapıldı.

Konseyin Aralık 1973 de hazırlayıp Devlet Başkanı Gustav W. Heinemann'a tekdin ettiği basın kodeksinin ana hatları ise şöyledir:

- 1- Basının en önemli görevi kamucyuna doğru haber vermek ve hakikatlere doğru vermektir.
- 2- Yayınlanacak haber ve fotoğrafların eldeki bütün imkânlarla doğruluk derecelerinin kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu haber ve fotoğrafların manipule edilmemesi, dökümanların aynon verilmesi, teyit edilmeyen haber ve dedikoduların basın organlarında yayınlamaları halinde buna işaret edilmesi gerekmektedir. Sembolik fotoğraflarda resim altında bunun dökümanında bir fotoğraf olmadığının belirtilmesi şarttır.
- 3- Yayınlanan haber veya yorumların sonradan doğru olmadığını anlaşılmaması halinde yayın organının bunu kendisine has bir şekilde düzeltmesi gerekmektedir.
- 4- Haber ve fotoğrafların temininde yasa dışı yolların kullanılmaması gerekmektedir.
- 5- Yayınlanmaması kaydıyla yapılan özel görüşmelerde verilen sözün tutulması zorunludur.

6- Basın sektöründe çalışan herkes meslek sırrını korur ve malikeme huzurunda ifade vermeye hakkına haiz olup kendisine haber veren kaynağı karşı tarafın rızası olmadan açıklamaz.

7- Gazete Sahipleri ile Yayıncıları yetkilileri gazetelerde haber ve yazı kısmı ile ilânların birbirinden ayrı olmasına dikkat eder ve haberler acasın da herhangi bir kuruluşun gizli reklâmının yapılmasına çaba gösterirler. Reklâm ile ilgili fotoğraf ve haberlerin reklâm olduğuna belirtilmesi şarttır.

8- Basın, insanların özel hayatına dikkat eder. Kamuyuna mal olmuş insanların özel hayatıyla ilgili konular da basında ele alınabilir. Sadece bu yapılırken o şahsın özel hayatında tamir edilmez bir yara açılmamasına da dikkat edilmelidir.

9- Gazetelerin sebepsiz yere herhangi bir kişinin haysiyeti ile oynayacak haber ve yorum neşretmeleri gerekir.

10- Dini hisleri rencide edecek haber ve fotoğrafların yayınlanması basın sorumluluğu ile bağdaşmaz.

11- Gençleri korunması için emirlerle ilgili sensasyonel haber ve fotoğraflardan kaçınılmalıdır.

12- Hiçbir kimse mensup olduğu ırk veya din yüzünden basın organlarında küçük düşürülmemelidir.

13- Basın organları zanlı olan bir şahsi duruşma bitmeden suçlu olarak göstermemelidir. Gençlerin dahil olduğu suçlarda bunların istikbalini düşünerek isimlerin ve fotoğraflarının yayınlanmasından kaçınmak iyi bir hareket olacaktır.

14- Sağlık konularında okuyuculara ümit verecek veya onları korkutacak sensasyonel haberlerden kaçınmak gerekir. Aynı şekilde henüz araştırma safhasında olan sağlık ile ilgili konuları bitmiş gibi göstermek lazımdır.

15- Yayınevi ve redaksiyon haber ve fotoğrafların kullanılmasında bağımsız olup haberlerin yayınlanması veya yayılmaması için rüşvet alan mesleğe aykırı hareket etmiş olur ve haysiyetsizliğini gösterir.

16- Alman Basın Konseyi tarafından verilen ihtarların yayınlanması iyi niyeti gösterir.

İNGİLTERE'de Basın Konseyinin kuruluşu, 1947-1949 yılları arasında faaliyet gösteren ve Ross Komisyona diye anılan "Basınla ilgili Kralliyet Komisyonunun" çabaları sonucudur. Komisyon özellikle, basının uyması gereken kuralları saptamak ve tekelleşmeyi önlemek amacıyla kurulmuştur. Komisyon, İngiltere'de tekelleşme olmadığı kanaatine varmış, sadece büyük gazete sahipliğinin basının istediği gibi özgürce haber verebilecek imkânına sınırlandırdığını ve basının uyması gereken ilkelerin saptanmasının gerekliliğini kararlaştırmıştır. Komisyon, bir Genel Basın Konseyi'nin kurulmasını önermiş ve bu öneri üzerine 1953 yılında (Press Consil) kurulmuştur.

Konseyin Başkanı tarafsız kişilerden seçilmekte olup yönetimi basın mensubu olanlarla birlikte, basın mensubu olmayan fakat sözü dinlenen, moral otoritesi bulunan kişilerden oluşmaktadır. Kurul Başkanı ve Basın dışı üyelerin seçilmesi öngörüldüğü halde, Konsey buna yanaşmamış ve salt basın mensuplarını kabul etmiştir. Bunun üzerine 1961 yılında kurulan Kraliyet Basın Komisyonu, tarafsız üyelerle, tarafsız başkanın komisyon tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilmesi hususunda ısrar etmiş, bu ısrar karşısında, Basın Konseyi, konunun yasal ve mecburi bir hale çevrilmesinden çekinerek bünyesindeki gerekli değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Bugün, 1963 yılında yapılan değişiklikler sonucu, Konsey Başkanı Basın dışı, tarafsız kişilerden seçilmektedir. Konseyin 18 üyesi Gazete ve Dergi Sahipleriyle Basın mesleğinde çalışanlar arasından seçilmektedir. 5 Konsey Üyesi ise basın dışı, tarafsız kişilerden seçilmektedir. Konseyin amaçları şunlardır:

A- İngiliz basınının özgürlüğünün sağlanması ve geliştirilmesi konusunda önerilerde bulunmak, görüş belirlemek,

B- İngiliz Basınının ticari ve mesleki niteliğinin yükseltilmesi ve muhafazası açısından gerekli tedbirleri almak ve önermek,

C- Basının sorunları, basın kuruluşlarının gereksinimleri ile ilgili kurallar sağlanmasına yönelik faaliyet göstermek,

D- Basın tekniğindeki gelişmelerden basının yararlanabilmesi için gerekli tedbirleri almak veya alınmasına çalışmak,

E- Konsey faaliyetini ve kararlarını açıklayan yayın organı neşretmek,

F- İngiliz Basınının iktidara ve kamuoyuna karşı temsil etmek.

Görüldüğü gibi Basın Konseyi ihtiyari bir organ olup yasal müeyyidesi yoktur. Buna rağmen etkin ve saygın otoritesi vardır. Örneğin, 1967 yılında Criminal Justice Act yapılırken Konsey Parlamento üzerinde etken olabilmiş, Yasada basın lehine değişiklikler yapılabilmesini sağlamıştır. Konsey, her olayla ilgili olarak aldığı kararlarla Basın hayatında belirli bir yapının oluşmasını, belirli ölçülerin yerleşmesini sağlayabilmektedir. Adeta, Konsey kararları, Basın yaşamında geçerli yasalar olarak kabul edilmektedir. O kadar ki, Konsey uyarıları üzerine veya kendiliğinden, birçok gazete Konsey Kararlarına aykırı davranışlar dolaylı kamuoyundan özür dilemek gereksinmesini duymaktadır.

Gerçekte, doktrinde de, basın illahların denetim organlarının ihtiyari olması zorunlu görülürken, bu ihtiyari kurulların hükümlerinin geçerliliğinin ve otoritesinin sınırlılığı bilinmektedir. Buna rağmen ihtiyari sistem demokratik yapı içinde uygun görülmektedir. Basının, basın kurallarına uygun davranışının gerçek teminatının, basının kendiliğinden bilinçlenmesine, basın mesleğinin gereklerine inanmasına bağlı bulunduğu da kabul edilmektedir. İngiltere bunun en iyi örneğini vermektedir.

TÜRKİYE'deki Uygulama

Bu düşüncelere sahip Türk Basın Organları 27 Mayıs 1960 dan sonra basının kendi kendisini kontrolünü sağlamak amacıyla bir Basın Şeref Divanı oluşturmuşlardır.

Kanaatimizce başlangıçta iyi niyetle "Basın Ahlak Yasası'na imza koyarak Basın Şeref Divanını taşıyan bazı yayın organları, öncelikle Basın Şeref Divanı'nın uyarıcı olmaktan çok ceza verici bir yapıya dönüşmesinden rahatsız olarak imzalarını çekmişler, bu arada tarafsızlık ilkesi yerine taraflı uygulamalar yapıldığı yolunda da şikayetler görülmüştür.

Nitekim başlangıçta Basın Şeref Divanı uygulamaları arasında yer almayan ilân kesilmesi cezası uygulaması, giderek yoğunlaşmış ve müeyyide halen yürürlükte olmasına rağmen Basın Şeref Divanı fiilen ortadan kalkmıştır. Bu durum aynı zamanda bir sakıncayı da beraberinde taşımaktadır. Basın İlan Kurumu yasasının 49. maddesine dayanılarak çıkarılan Genel Kurul Kararında basını denetleme görevi Basın İlan Kurumu Yönetim Kuruluna verilmektedir. Yasaya göre oluşan ve içinde basını temsil eden bir üyenin bulunduğu beş kişilik yönetim kurulunun "Basının kendi kendisini kontrolü" görünümü altında görev yapabilme olasılığı mesleğin geleceği açısından büyük tehlikeler taşımaktadır.

Basın Şeref Divanı uygulaması göstermiştir ki sadece müeyyide kaynak da yeterli değildir.

Ülkemizde basın organları ve mensupları ilk bakışta belli üç kuruluş (Türkiye Gazeteciler Sendikası, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası ve Gazeteciler Cemiyeti) bünyesinde çoğunluk halinde görülmekteyseler de gerçekte basın organları ve mensupları çok dağınık kuruluşlarda yer almaktadırlar. (Türk Basın Birliği, Anadolu Basın Birliği, Fikir İşçisi Gazeteciler Sendikası, Basın İş, TRT-Der, Çağdaş Gazeteciler Derneği ve illerdeki Gazeteciler Cemiyetleri vs)

Bu görünüm yönünden Almanya ve İngiltere örneğini seçmek pek kolay olmayacaktır.

Eğer Basının kendi kendisini kontrolü için bizim de ilke olarak yararlı gördüğümüz bir konsey oluşturulacaksa bu konseye güç katacak kurumların, kamuoyundaki etkilerinin yanı sıra, en fazla basın kartı taşıyan, en fazla üyeye sahip olan veya millilik sıfatına erişen kuruluşlardan oluşmasına öncelik verilmesinde yarar görmekteyiz.

Yukarıda basın özgürlüğünü korumak ve basın sorunlarını çözmek için varlığını belirttiğimiz İngiltere ve Almanya modellerine benzer bir yapı oluşturulurken aşağıdaki ilkelere dikkat edilmesinde sorunluk olduğunu belirtmekte yarar görmekteyiz.

- Konsey ihtiyari olarak basın organları tarafından kurulmalıdır.
- Konseyin çoğunluğu gazetecilerden ve gazete temsilcilerinden oluşturulmalıdır.
- Konseyin tüzüğünün yapılmasında belirli basın kuruluşlarının işbirliği sağlanmalıdır.
- Konseyin basın için önemi sağlanmalı, konseye üye olan basın organlarına özellikler tanınarak güçlendirilmelidir.
- Meslek kurallarına aykırılık fiillerinin teşhiri cezalandırmadan çok uyarıcılık niteliği taşınmalıdır.
- Konsey, yayın organları arasındaki ihtilaflarda ve basın sorunlarında hakem rolü oynamalıdır.

Sayı :

-10-

- Belirlenecek kuralların, basın dünyasının gelişen anlayışına ve teknolojisine uygun biçimde ihtiyaca göre değiştirilebilmesi ilkesi benimsenmelidir.

Gazeteciler Cemiyeti Basının kendi kendisini kontrolü hakkında gerek tüm yönetim kurulunun, gerekse belirlenecek üyelerimizin ayrıntılı bilgi vermesi isteğini her zaman olumlu karşılamaya hazırdır.

Saygılarımızla.

GAZETECİLER CEMİYETİ
YÖNETİM KURULUGörüşte Belirtilmeyen Kaynaklar

- Basın Dünyası-Sayı 27-28
- Türk Basın Hukuku-Çetin Özek (İstanbul Üniversitesi Yayını No 2381)
- 100 Soruda Türk Basın Tarihi-Hafız Topuz (Gerçek Yayınevi)
- Anadolu Basın Semineri-Basın İlan Kurumu 1968...
- Gazeteciler Cemiyeti 1971-72 dönemi faaliyet raporu
- Türk Basın Yayın Mevzuatı-Basın Yayın Genel Müdürlüğü
- Basın Ahlak Yasası ve Basın Şeref Divanı Statüsü (Basın Şeref Divanı Yayını 1960)

**GAZETECİLER CEMİYETİNİN
"BASININ KENDİ KENDİSİNİ KONTROLÜ"
KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ**

Basının kendi kendisini kontrolü, bizzat basın tarafından organize edilerek olursa basına özgün bir kişilik ve yetkin bir saygı kazandıracağı için yararlı sonuçlar verebilecektir.

Ancak bu organizasyonun ceza yaptırımları fazla olursa ümit edilen kişiliğin doğması, saygınlık verecek desteğin sağlanması mümkün olmaz. Bizce cezadan çok güçsüz kılma, terzil ve tehir etme yetkisiyle yetinilmelidir.

Bu konuda kesin bir yargıya varmadan önce belli başlı uygulamaları incelemekte yarar görülmektedir.

**Basın Ahlak İlkelerinin saptanmasında
ve kendi kendini denetimde amaç**

Gerek Türkiye'de, gerek dünyada özellikle II. Dünya Savaşından sonra basının uyması gereken meslek kurallarının saptanması ve bu kurallara uygunluğun basın tarafından kendi içinde denetlenmesi yolunda gelişmeler olmuştur. Belirtilen gelişmeler, İtalyan faşizminin ve Alman nazizminin ortaya koyduğu örnekleri batı dünyasında tekrarlanmasını engellemek, basın hürriyetini korumak amacıyla yönelmişlerdir. Yeni basın özgürlüğünü sağlamak için basının kendi meslek kurallarını saptaması yoluna gidilmiştir. Gerçekten, basının sahip olduğu hakları üstüye kullanması, sorumluluk duygusu ve bilinciyle hareket etmesi, siyasal iktidarlarda zaman zaman tepki yaratmakta ve basın hürriyetinin sınırlandırılmasına yönelik tedbirlerin alınması düşüncesi yanlış olarak doğmaktadır. Devletin basına müdahalesini önlemek için, basının kişiliğini koruyacak ilkelerin saptanması ve bu ilkelere uygun hareketin, yine basının oluşturacağı organlarla denetlenmesi düşünülmüştür.

Belirtilen düşünceyle hareket eden ilk ilke 1920 yıllarına kadar uzanan çalışmalarla İsviçredir. Fakat, II. Dünya savaşından sonra en sistemli ve etkin "Basın Konsey"ini oluşturan İngiltere olmuştur. (Press Council)

Basının uyması gereken ilkelerin saptanması, Uluslararası bir sorun olarak ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler, 1952 yılında bu konuda bir yasa tasarısı hazırlamış, fakat uygulamaya geçirilememiştir. 1954 yılında, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) "Gazetecilerin Görevleri Bildirisini" Bourdeaux toplantısında kabul etmiştir. Bu bildiriye uygun birçok "Meslek Yasası" da değişik ülkelerde kabul edilmiştir.

Meslek Yasalarında kabul edilen ilkelerin başlıcaları şunlardır:

- a) Gerçeğe aykırı yayın yapmamak,
- b) Eleştirmek, haber vermek hakkını savunmak,
- c) Kişi Şeref ve haysiyetine saldırı niteliğinde yayın yapmamak,
- d) İnanılır kaynaklardan alınan veya geçerli belgelere dayanan haberleri yayınlayıp, gerekli inceleme ve bilgiye dayanmayan havadisleri yayınlamak,
- e) Hukuken ve ahlâken kabul edilmeyen usullerle belge ve haber sağlamaya yönelmemek,

- f) "Meslek Sırrı" ilkelerine uygun davranmak, özel olarak verilen bilgilerin kaynağını açıklamamak,
- g) Müstehcen neşriyattan kaçınmak,
- h) Özel hayatın sınırlarını aşan, tecavüz teşkil eden yayınlar yapmamak,
- i) İlanları, ilan olduğunun belirtilmesi suretiyle yayınlamak
- k) Haklı cevap ve tekzipleri zamanında ve usulüne uygun olarak yayınlamak
- l) Devletin üstün çıkarlarının korunmasına yönelik titizliğin gösterilmesi suretiyle yayın yapmak,
- m) Suç kışkırtıcılığından, suçun övülmesinden kaçınmak.

Hemen belirtmek gerekir ki yukarıda sayılan ilkeler her zaman tartışmaya açık bulunmaktadır.

Çünkü, kişi, fotoğrafının gazetede basılmasını dahi şeref ve haysiyetine yönelik bir saldırı gibi veya çok önemli bir belgenin yayınlanmasını ah-laken yada hukuken mahzurlu görebilir. Hukuk kuralları veya yasalar bazı durumlarda konuya daha objektif bir açıdan yaklaşabilir. Örneğin özel hayatın korunmasında, söz konusu edilen kişinin özel hayatının sır olmaktan çıktığı durumlar veya kişinin kamuya açılması durumundaki yayınlar, basın normal ve zorunlu görevi olarak belirlenebilir (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 12/7/1974 gün ve 6768/4663 sayılı, 12/7/1974 gün ve 8479/4662 sayılı, 21/12/1973 gün ve 812 sayılı, 27/11/1969 gün ve 4251/4171 sayılı kararları)

Bugün demokrasi ile yönetilen ülkelerde yayın organları bu prensipleri benimsemelerine rağmen zaman zaman istemeyerek ve tartışılır biçimde yayın yapmaktadırlar.

Hemen yakın zamandan bir örnek vermeyi yararlı görmekteyiz. Ünlü Daily Mirror Gazetesi Prens Charles'ın sevgilisi Diana ile bir geceyi beraber geçirdiğini iddia etmekte, Karaliyet ise bunun gerçeğe aykırı olduğunu söylemektedir. Kurallar katı olarak uygulanırsa, bir bakıma hiç bir haberin yazıl-maması gibi bir durumla karşı karşı kalınma tehlikesi her zaman için mevcuttur.

Yine müstehcenlik kavramı da toplumlara göre değişkenlik göstermektedir. Demokratik ülkelerde müstehcenlik, pornografi denilen bir sanat haline dönmüştür. O ülkelerde müstehcenlik; girkinlik ve ifrençlikle tanımlanmaktadır. Ki bunun sonucu olarak pek çok dergi ve gazetede bazı kişilerin ölçüsüne göre müstehcen sayılabilecek yayınları kolaylıkla yapabilmektedirler.

Özetlendiği kadariyle basının görevleri ve uyması gereken ilkeler sadece sınırlayıcı nitelikte olmayıp aynı zamanda basın mesleğinin ve haklarının gelişmesine yardımcı olmak amacıyla da yöneliktir. Diğer bir deyişle basının görevleri özetle şunlardır:

- a) Basın Kurallarına aykırı yayınlardan kaçınmak ve böylece siyasal iktidarların basın hürriyetini engelleyip, sınırlandırmasına meydan vermemek.
- b) Basın mesleğinin oluşması basının haklarını garanti altına alıcı tedbirleri almak; basın görevinin yerine getirilmesi için zorunlu görülen hususların savunusunu yapmak.

Salt basındaki kötüye kullanışları cezalandırmaya yönelik bulunan ve basın mesleğinin haklarını koruyup güvencesini ve gelişmesini sağlamaya dönük olmayan uygulamaların başarı sağlayamayacağı Türkiye'deki uygulama ile ortaya çıkmıştır.

Basının kendi kendisini kontrol organları

Basının görevlerinin saptanmasına yönelik kurallar önce basının toplumdaki saygınlığının korunmasına, sonra da kontrol organlarının saygın ve yetkili bir biçimde oluşturulmasına bağlıdır.

Dünyadaki ve ülkemizdeki uygulamalar açısından bu organların geneldeki görünümleri şöyledir:

A-Kanunla kurulan, girilmesi zorunlu olan "Basın Odaları" türü

B-Basının kendi isteğiyle kurduğu denetim organları, Basın Konseyleri

A-ZORUNLULUK SİSTEMİ'ni demokratik ülkeler içinde uygulayan tek ülke İtalya'dır. Gerçekten, 3.Şubat 1963 tarihli ve 69 sayılı "Gazetecilik Mesleğinin Düzenlenmesi" ile ilgili 69 sayılı yasa, basın mesleğinde çalışabilmeyi, Basın Levhasına kayıtlı olma ve Basın Örgütüne bağlı bulunma koşuluyla kabul etmektedir. Yasa, "bölgesel", "bölgeler arası" ve "Ulusal" Örgütler oluşturmuştur. Bu örgütlerin organları seçimle ve belirlenen adaylar arasından oluşturulmaktadır. Yasa, basın mesleğinde çalıştırılanların ne gibi şartlara hâiz olması gerektiğini ve uymaları gereken basın mesleğinin ilkelerini de belirlemektedir. Bu ilkelere aykırılık " meslekten men'e " kadar varan müeyyidelere sahiptir.

Genellikle, İtalyan sistemi, faşist dönemin bir kalıntısı olarak kabul edilmektedir. Gerçekten, İtalyan faşist yönetimi 1926 ve 1928 yıllarında çıkarıldığı yasalarla, gazetecilik yapabilmeyi Odalara kaydolmaya bağlı tutmuş ve Faşist Partisi 'nin uygun görmediği kişilerin Oda'lara kaydını yaptırmayarak meslek icra etmelerini engellemiştir. Faşizmin yıkılışından sonra söz konusu sistem değiştirilmekle beraber, temelde Basın Oda'sı ve Basın Levhasına kayıtlı olmak usulü yine de devam ettirilmiştir. İtalyan hukukçularının büyük bir kısmı, söz konusu sistemin Anayasanın "Basın Hürriyeti" sistemine aykırı bulmakta, ayrıca "Çalışma Hürriyeti" ile "Örgütlenme Hürriyeti" nin de zedelendiğini ileri sürmektedir. Nitekim, İtalyan Anayasa Mahkemesi Yasayı tümden olmakla birlikte birçok maddelerini iptal etmiştir. Mecburilik Sisteminin, demokratik Batı dünyasına bağlı, Avrupa Konseyi Üyesi ülkeler içinde bir tek İtalya da uygulandığına dikkati çekmek isteriz. Bu sistem, genellikle "tek partili" faşist ve komünist ülkelerde uygulanmaktadır. Güdülen amaç da otoriter devleti resmi ideolojisi ile bağdaşmayan güçlerin, kamu oyuna duyurulabilmesini engellemektir. Demokrasiler ise, tüm görüşlere açık, çoğulcu nitelikte oldukları için "mecburilik sistemi" uygun görülmemektedir. Demokratik sistemler içinde, siyasal partilerin "basın odalarına" egemen olmak için, politik oyunları geliştirmeleri böylece basına etken ve hatta egemen olabilme yollarını arayabilecekleri bunun ise demokratik hayatın zedeleneceği sonucunu doğurabileceği belirtilmektedir.

Basın mesleğinin icrasını "Barolar", "Tabip Odaları" gibi "oda" sistemine dönüştürmenin, görülen fonksiyonun niteliği açısından uygun olmayacağı Türkiye de de genellikle kabul edilmektedir. Gazeteciler Cemiyeti, Basın Enstitüsü, Ekonomik ve Sosyal Konferanslar Heyeti tarafından 1969 yılında düzenlenen Seminer'de, bu konuda görüş birliğine varılmıştır. Mecburilik sisteminin, bir otorite sağlayabileceği ve ilkelere uygunluk koşuluna aykırı fiilleri etken bir biçimde cezalandırabileceği kabul edilmekle beraber, basın üzerinde siyasal baskılar yaratabilecek bu sistemin faydadan çok zarar getireceği, zararının faydasına oranla çok daha büyük olduğu savunulan ve ortak olan görüşlerdir.

Nitekim Türkiye'de 1939 yılında çıkarılan yasa ile kurulan Basın Birliği bu konudaki tek ve politik amaçlara yönelik örnek olarak kalmıştır.

Türkiyeyi, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon merkezlerine bağlı bey bölgeye ayırarak gerçekte yarı resmi, uygulamada tam resmi bir Gazeteciler Barosu veya Odası" gibi çalışması öngörülen örgüt bazı eski gazetecilere göre yönetim kurulu seçimlerinin iktidara karşı bir grup tarafından kazanılması üzerine aynı gün çıkarılan (Haziran 1946) bir maddelik bir kanunla, bazılarına göre de demokrasiye geçiş hazırlıkları kapsamında dağıtılmıştır.

B-İHTİYARLIK SİSTEMİ demokratik ülkelerde, değişik biçimlerde uygulanan sistemdir. Nasıl "sendikalar", basın cemiyetleri" ihtiyari nitelikte ise basın kurallarına uygunluğu denetleyecek örgütlenmenin de, basının kendi bilinç ve sorumluluğu ile oluşturması ve ihtiyari nitelikte bulunması savunulmaktadır.

İhtiyari örgütler, gerek fonksiyonları, gerek yönetim biçimleri açısından farklı olabilmektedir.

Bazı basın örgütleri, salt gazetecilerden teşekkül ederken, bazılarında basın dışından gelen yöneticilere de olanak tanınmaktadır. Örneğin Alman sisteminde, basın dışı temsilciler de yönetimde görev alabilmektedirler. Amaçlar ve görevler açısından da, Basın Konseyleri iki türlü olmaktadır. Bazıları, "basın meslek kurallarının" ihlal edenleri cezalandırmaya yönelik faaliyet göstermekte adeta bir tür "özel disiplin yargılaması" organı olarak çalışmaktadır. Bunlar sadece "basın şeref divanları" olarak fonksiyon görmektedirler.

Buna karşılık, bazı örgütler, "şeref divanı" görevi dışında basın hürriyetinin ve basın mesleğinin gelişip, yerleşmesi açısından gerekli çalışmalarını yapmakla, siyasal iktidarlara bu konularda önerilerde bulunmakla, mahkemelerde bilirkişilik yapmakla, basını temsil etmekle de görevli tutulmaktadır.

Bu kuruluşlar basınla ilgili hemen her konuda devlet organlarına muhatap olmakta ve böylece basın bir yandan kendisini kontrol ederken, devlet de keyfîlik sisteminden ayrılmaktadır. O kadar ki bazı ülkelerde tüm kitle iletişim organlarının çalışma düzenleri dahi bu kuruluşların önerileri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. . Daha açık bir deyimle basın kendisini kontrol altında alırken devlet de kendisini basına karşı kontrol altında tutmaktadır. İhtiyari kuruluşlar, mecburi ve yasayla kurulmuş olmadığı için tepkiyle karşılanmakta, basın kurallarının teessüsü, basının himayesi, gelişiminin sağlanması, basının içinde bulunduğu sorunların çözümü yönünden, basın mensuplarının ortak hareketin sağlayabilmektedir.

Basında örgütlenme konusunda, Alman ve İngiliz sistemlerini, en etkin ve gelişmiş düzenlemeler olarak örnek gösterebiliriz:

Alman Basın Konseyi (Deutscher Presserat) 1956 yılında Alman Gazete Sahipleri Birliği, Alman Dergi Sahipleri Birliği, Alman Gazeteciler Birliği tarafından kurulmuştur. Dernek halinde çalışan Konsey yirmi kişilik bir yönetim kurulu tarafından idare edilir. Bunların on tanesi gazete ve dergi sahipleri, on tanesi de basında çalışanlar tarafından seçilir. Üyeler arasında tam bir eşitlik vardır. Görevlerini yaparken hiç bir kuruluşa bağımlı değildirler ve güvenceleri vardır. Konseyin görevleri üç ana bölüme ayrılır:

A- Basın özgürlüğünün korunmasına yönelik görevler. Bu görevler, özellikle "tekelleşmeyi önlemek", siyasal baskıları engellemek konusundadır.

B- Basın hürriyetinin suistimalini önlemek. Bu konuda konsey, belirli yayınların yapılmamasına saptamak, belirli olaylar konusunda davranışın belirlenmesini belirtmek gibi görevler yapmaktadır. Yani kural koyucu ve müeyyide uygulayıcı bir fonksiyon görmektedir.

C- Basını siyasal iktidara ve kamuya karşı temsil etmek. Konsey üç ayda bir toplanmakta ve aldığı kararlar, Konsey Genel Sekreteri tarafından uygulanmaktadır. Konsey toplantıları gizli ve kapalıdır. Sadece bir kişi veya kuruluş hakkında karar alınacaksa, o kişi ve kuruluşun toplantıda bulunmak ve görüşünü belirtmek hakkı vardır.

Konsey, bir konuyu kendiliğinden ele alabileceği gibi, şikayet üzerine de soruna eğilebilir. Sonuçta, "tavsiye", "kınama", "değerlendirme" kararları alınabilir. Kural olarak, kararlar aleyhine kanun yoluna gidilemez. İlgili ise konunun bir kez daha görüşülmesini isteyebilir.

Konseyin, kınama dışında bir ceza verme yetkisi yoktur. Sadece aldığı kararlar basın yoluyla açıklanır. Konseye dahil olmak mecburiyeti yoktur. Alman basın konseyi (deutscher presserat) hakkında şu bilgilerin de verilmesinde yarar görmekteyiz:

Basın Konseyininin ayrıntılı faaliyetleri şunlardır:

- Herhangibir gazete, mecmua veya basın ajansı hakkında yapılan şikayetleri incelemek ve şikayetlerin haklı olması halinde iltarda bulunmak.
- Alman basınındaki aksaklıkları tespit etmek ve bunların ortadan kaldırılması için etkili olmak.
- Basın organlarının haber kaynaklarına serbest bir şekilde erişimlerini için etkili olmak.
- Basının sorunları için hükümet, devlet daireleri ile Alman kamuoyu nezdinde gerektiğinde tavsiyelerde bulunmak.

Merkezi Bonn'da olan Alman Basın Konseyi'nin statüsüne göre 20 üyesi bulunuyor. Bir dernek halinde çalışan Basın Konseyinin üyeleri aşağıdaki kuruluşlar tarafından ismen seçilir.

- Federal Alman Gazete Sahipleri Birliği
- Federal Alman Mecmua Sahipleri Birliği
- Federal Alman Gazeteciler Birliği
- Eski ve Kağıt Sendikası

Konseyin 10 üyesi nasirler tarafından, diğer 10 üyesi ise gazeteciler tarafından seçildiğinden Konseyde her iki taraf eşit partlar içinde bulunmaktadır. Üyelik iki yıllık bir süre için olup herkesin tekrar seçilme hakkı vardır.

Konsey her üç ayda bir toplanarak hazırlanan gündemi görür. Konsey üyeleri ayrıca Almanya'da basınla ilgili beş kişiye de üyelik verebilir.

Konsey üyeleri arasından kurulan bir komisyon özellikle şikayetleri alır. Bu komisyona herkes herhangi bir gazete veya mecmuada çıkan haberle ilgili olarak şikayette bulunabilir. Komisyonun 10 üyesi konseye mensup olup, başkan tarafsız biri olarak konsey dışından seçilir. Komisyon tarafların anlaşabilmesi için tavsiyelerde bulunur. Gerekteğinde gazetenin tekzip yayınlaması için etkili olmaya çalışır. Komisyonun kararları kamu oyuna açıklanır. Komisyonun Başkanlığını halen Hamburg Eyalet Yüksek Mahkemesi Başkanı Hakim Manfred Engelschall yapmaktadır. 1979 yılında yapılan altı oturumda 50 şikayet ele alındı. Bunların 43'ü sebepsiz olduğundan reddedildi.

7 şikayet ile ilgili olarak basın organlarına itharda bulunuldu. Kamuoyuna duyurulan yedi ihtar Bild, Stern, Frankfurter, Rundschau, Quick, Handelsblatt, Offenburger Tageblatt ile Yps Mecmuasına yapıldı.

Konseyin Aralık 1973 de hazırlayıp Devlet Bakanı Gustav W. Heinemann'a taktim ettiği basın kodeksinin ana hatları ise şöyledir:

- 1- Basının en önemli görevi kamuoyuna doğru haber vermek ve hakikatlere değer vermektir.
- 2- Yayınlanacak haber ve fotoğrafların eldeki bütün imkânlarla doğruluk derecelerinin kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu haber ve fotoğrafların manipüle edilmemesi, dökümanların aynen verilmesi, teyit edilmeyen haber ve dedikoduların basın organlarında yayınlamaları halinde buna işaret edilmesi gerekmektedir. Sembolik fotoğraflarda resim altında bunun dökümanlar bir fotoğraf olmadığına belirtilmesi şarttır.
- 3- Yayınlanan haber veya yorumların sonradan doğru olmadığına anlaşılması halinde yayın organının buna kendisine has bir şekilde düzeltilmesi gerekir.
- 4- Haber ve fotoğrafların temininde yasa dışı yolların kullanılmaması gerekmektedir.
- 5- Yayınlanmaması kaydıyla yapılan özel görüşmelerde verilen sözün tutulması zorunludur.

6- Basın sektöründe çalışan herkes meslek sırrını korur ve mahkeme huzurunda ifade vermeme hakkına haiz olup kendisine haber veren kaynağı karşı tarafın rızası olmadan açıklamaz.

7- Gazete Sahipleri ile Yazışlıları yetkilileri gazetelerde haber ve yazı kısmı ile ilânların birbirinden ayrı olmasına dikkat eder ve haberler erası da herhangi bir kuruluşun gizli reklâmının yapılmamasına çaba gösterirler. Reklâm ile ilgili fotoğraf ve haberlerin reklâm olduğunun belirtilmesi şarttır.

8- Basın, insanların özel hayatına dikkat eder. Kamuoyuna mal olmuş insanların özel hayatıyla ilgili konular da basında ele alınabilir. Kalın bu yapılırken o şahsın özel hayatında tamir edilmez bir yara açılmamasına da dikkat edilmelidir.

9- Gazetelerin sebepsiz yere herhangi bir kişinin haysiyeti ile oynayacak haber ve yorum neşretmemeleri gerekir.

10- Dini hisleri rencide edecek haber ve fotoğrafların yayınlanması basın sorumluluğu ile bağdaşmaz.

11- Gençleri korunması için cinayetlerle ilgili sensasyonel haber ve fotoğraflardan kaçınılmalıdır.

12- Hiçbir kimse mensup olduğu ırk veya din yüzünden basın organlarında küçük düşürülmemelidir.

13- Basın organları zanlı olan bir şahsi duruşma bitmeden suçlu olarak göstermemelidir. Gençlerin dahil olduğu suçlarda bunların istikbalini düşünerek isimlerin ve fotoğraflarının yayınlanmasından kaçınmak iyi bir hareket olacaktır.

14- Sağlık konularında okuyuculara ümit verecek veya onları korkutacak sensasyonel haberlerden kaçınmak gerekir. Aynı şekilde henüz araştırma safhasında olan sağlık ile ilgili konuları bitmiş gibi göstermemek lazımdır.

15- Yayınevi ve redaksiyon haber ve fotoğrafların kullanılmasında bağımsız olup haberlerin yayınlanması veya yayınlanmaması için rüçvet alan mesleğe aykırı hareket etmiş olur ve haysiyetsizliğini gösterir.

16- Alman Basın Konseyi tarafından verilen ihtarların yayınlanması iyi niyeti gösterir.

İNGİLTERE'de Basın Konseyinin kuruluşu, 1947-1949 yılları arasında faaliyet gösteren ve Ross Komisyonu diye anılan "Basınla ilgili Kraliyet Komisyonunun" çabaları sonucudur. Komisyon özellikle, basının uyması gereken kuralları saptamak ve tekelleşmeyi önlemek amacıyla kurulmuştur. Komisyon, İngiltere'de tekelleşme olmadığı kanaatine varmış, sadece büyük gazete sahipliğinin basının istediği gibi özgürce haber verebilmek imkanına sınırlandığını ve basının uyması gereken ilkelerin saptanmasının gerekliliğini kararlaştırmıştır. Komisyon, bir Genel Basın Konseyi'nin kurulmasını önermiş ve bu öneri üzerine 1953 yılında (Press Consil) kurulmuştur.

Konseyin Başkanı tarafsız kişilerden seçilmekte olup yönetimi basın mensubu olanlarla birlikte, basın mensubu olmayan fakat sözü dinlenen, moral otoritesi bulunan kişilerden oluşmaktadır. Kurul Başkanı ve Basın dışı üyelerin seçilmesi öngörüldüğü halde, Konsey buna yanaşmamış ve salt basın mensuplarını kabul etmiştir. Bunun üzerine 1961 yılında kurulan Kraliyet Basın Komisyonu, tarafsız üyelerle, tarafsız başkanın komisyon tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilmesi hususunda ısrar etmiş, bu ısrar karşısında, Basın Konseyi, konunun yasal ve mecburi bir hale çevrilmesinden çekinerek bünyesindeki gerekli değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Bugün, 1963 yılında yapılan değişiklikler sonucu, Konsey Başkanı Basın dışı, tarafsız kişilerden seçilmektedir. Konseyin 18 üyesi Gazete ve Dergi Sahipleriyle Basın mesleğinde çalışanlar arasından seçilmektedir. 5 Konsey Üyesi ise basın dışı, tarafsız kişilerden seçilmektedir. Konseyin amaçları şunlardır:

- A- İngiliz basınının özgürlüğünün sağlanması ve geliştirilmesi konusunda önerilerde bulunmak, görüş belirlemek,
- B- İngiliz Basınının ticari ve mesleki niteliğinin yükseltilmesi ve muhafazası açısından gerekli tedbirleri almak ve önermek,
- C- Basının sorunları, basın kuruluşlarının gereksinimleri ile ilgili kurallar sağlanmasına yönelik faaliyet göstermek,
- D- Basın tekniğindeki gelişmelerden basının yararlanabilmesi için gerekli tedbirleri almak veya alınmasına çalışmak,
- E- Konsey faaliyetini ve kararlarını açıklayan yayın organı seçmek,
- F- İngiliz Basınına iktidara ve kamuoyuna karşı temsil etmek.

Görüldüğü gibi Basın Konseyi ihtiyari bir organ olup yasal müeyyidesi yoktur. Buna rağmen etkin ve saygın otoritesi vardır. Örneğin, 1967 yılında Criminal Justice Act yapılırken Konsey Parlamento üzerinde etken olabilmiş, Yasada basın lehine değişiklikler yapılabilmesini sağlamıştır. Konsey, her ayla ilgili olarak aldığı kararlarla Basın hayatında belirli bir yapının oluşmasını, belirli ölçülerin yerleşmesini sağlayabilmektedir. Adeta, Konsey kararları, Basın yaşamında geçerli yasalar olarak kabul edilmektedir. O kadar ki, Konsey uyarıları üzerine veya kendiliğinden, birçok gazete Konsey Kararlarına aykırı yayınlarından dolayı kamuoyundan özür dilemek gereksinmesini duymaktadır.

Gerçekte, doktrinde de, basın ~~denetim~~ denetim organlarının ihtiyar olması sorunlu görülürken, bu ihtiyari kurulların hücumlerinin geçerliliğini ve otoritesinin sınırlılığı bilinmektedir. Buna rağmen ihtiyari sistem demek ratik yapı içinde uygun görülmektedir. Basının, basın kurallarına uygun davranışının gerçek teminatının, basının kendiliğinden bilinçlenmesine, basın mesleğinin gereklerine inanmasına bağlı bulunduğu da kabul edilmektedir. İngiltere bunun en iyi örneğini vermektedir.

TÜRKİYE'deki Uygulama

Bu düşüncelere sahip Türk Basın Organları 27 Mayıs 1960 dan sonra basının kendi kendisini kontrolünü sağlamak amacıyla bir Basın Şeref Divanı oluşturmuşlardır.

Kanaatinizce başlangıçta iyi niyetle "Basın Ahlak Yasası"na imza koyarak Basın Şeref Divanı'nı tanıyan bazı yayın organları, öncelikle Basın Şeref Divanı'nın uyarıcı olmaktan çok ceza verici bir yapıya dönüşmesinde rehatsız olarak imzalarını çekmişler, bu arada tarafsızlık ilkesi yerine taraflı uygulamalar yapıldığı yolunda da şikayetler görülmüştür.

Nitekim başlangıçta Basın Şeref Divanı uygulamaları arasında yer alan ilan kesilmesi cezası uygulaması, giderek yoğunlaşmış ve müeyyide hâlen yürürlükte olmasına rağmen Basın Şeref Divanı fiilen ortadan kalkmıştır. Durum aynı zamanda bir sakıncayı da beraberinde taşımaktadır. Basın İlan Kurumu yasasının 49. maddesine dayanılarak çıkarılan Genel Kurul Kararında basını denetleme görevi Basın İlan Kurumu Yönetim Kuruluna verilmiştir. Yasaya göre oluşan ve içinde basını temsil eden bir üyenin bulunduğu bey kişilik yönetim kurulunun "Basının kendi kendisini kontrolü" görünümü ait da görev yapabileceği olasılığı mesleğin geleceği açısından büyük tehlikeler taşımaktadır.

Basın Şeref Divanı uygulaması göstermiştir ki sadece müeyyide koymak yeterli değildir.

Ülkemizde basın organları ve mensupları ilk bakışta belli üç kuruluş (Türkiye Gazeteciler Sendikası, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası ve Gazeteciler Cemiyeti) bünyesinde çoğunluk halinde görülmekteyseler de gerçekte basın organları ve mensupları çok dağınık kuruluşlarda yer almaktadırlar (Türk Basın Birliği, Anadolu Basın Birliği, Fikir İşçisi Gazeteciler Sendikası, Basın İş, TRT-Der, Çağdaş Gazeteciler Derneği ve illerdeki Gazeteciler Cemiyetleri vs)

Bu görünüm yönünden Almanya ve İngiltere örneğini seçmek pek kolay olmayacaktır.

Eğer Basının kendi kendisini kontrolü için bizim de ilke olarak yararlı gördüğümüz bir konsey oluşturulacaksa bu konseye güç katacak kurumların, kamuoyundaki etkilerinin yanı sıra, en fazla basın kartı taşıyan, en fazla üyeye sahip olan veya millilik sıfatına erişen kuruluşlardan oluşmasına önelik verilmesinde yarar görmekteyiz.

Yukarıda basın bütünlüğünü korumak ve basın sorunlarını çözmek için varlığını belirttiğimiz İngiltere ve Almanya modellerine benzer bir yapı oluşturulurken aşağıdaki ilkelere dikkat edilmesinde de sorumluluk olduğuna belirmekte yarar görmekteyiz.

- Konsey ihtiyari olarak basın organları tarafından kurulmalıdır.
- Konseyin çoğunluğu gazetecilerden ve gazete temsilcilerinden oluşturulmalıdır.
- Konseyin tüzüğünün yapılmasında belirli basın kuruluşlarının işbirliği sağlanmalıdır.
- Konseyin basın için önemi sağlanmalı, konseye üye olan basın organları özellikler tanınarak güçlendirilmelidir.
- Meslek kurallarına aykırılık fiillerinin teğhiri cezalandırılmadan çok uyarıcılık niteliği taşınmalıdır.
- Konsey, yayın organları arasındaki ihtilaflarda ve basın sorunlarında hakem rolü oynamalıdır.

- Belirlenecek kuralların, basın dünyasının gelişen anlayışına ve teknolojisine uygun biçimde ihtiyaca göre değiştirilebilmesi ilkesi benimsenmelidir.

Gazeteciler Cemiyeti Basının kendi kendisini kontrolü hakkında gerek tüm yönetim kurulunun, gerekse belirlenecek üyelerimizin ayrıntılı bilgi vermesi isteğini her zaman olumlu karşılamaya hazırdır.

Saygılarımızla.

GAZETECİLER CEMİYETİ
YÖNETİM KURULU

Görüşte Belirtilmeyen Kaynaklar

- Basın Dünyası-Sayı 27-28
- Türk Basın Hukuku-Çetin Özek (İstanbul Üniversitesi Yayını No 2381)
- 100 Soruda Türk Basın Tarihi-Hıfzı Topuz (Gerçek Yayınevi)
- Anadolu Basın Semineri-Basın İlan Kurumu 1968
- Gazeteciler Cemiyeti 1971-72 dönemi faaliyet raporu
- Türk Basın Yayın Mevzuatı-Basın Yayın Genel Müdürlüğü
- Basın Ahlak Yasası ve Basın Şeref Divanı Statüsü (Basın Şeref Divanı Yayını 1960)

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2647